

Uniwersytet Wrocławski

Instytut Filologii Germańskiej

Ocena dorobku naukowego w przewodzie habilitacyjnym pana dr Pawła Zarychty z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

1. Ocena dorobku badawczego

Kariera akademicka dr Pawła Zarychty rozpoczęła się w roku 2000, kiedy po uzyskaniu stopnia mgr filologii germańskiej podjął pracę oraz studia doktoranckie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Dysertację doktorską pt. „Spott und Tadel.” Lessings rhetorische Strategien im antiquarischen Streit“, napisaną pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Kłańskiej, obronił w roku 2006 i wtedy także zaczął intensywną pracę badawczą nad zbiorami rękopisów z kolekcji Varnhagen w bibliotece uniwersyteckiej UJ. Pan dr Zarychta był wielokrotnym stypendystą niemieckich fundacji oraz uniwersytetów, m.in. DAAD, Uniwersytetu w Würzburgu, Lipsku, Berlinie, Kolonii, Erlangen czy Frankfurtu nad Odrą. Po doktoracie rozwinął działalność organizacyjną i naukową, której efektem są kolejne projekty, finansowane przez polskie i zagraniczne instytucje naukowe. Od 2021 kieruje międzynarodowym projektem „Wszystkie Pani listy ... Rahel Varnhagen i kolekcja Varnhagen”, finansowanym przez Polsko - Niemiecką Fundację na rzecz Nauki. Narodowe Centrum Nauki wsparło jego projekt „Spuścizna i pamięć. Strategie przekazu i utrwalania kultury w I połowie XIX w. na przykładzie archiwum R.M. i D. Assingów w zbiorach Varnhagen w Krakowie” w ramach grantu OPUS w latach 2015-2022. Habilitant uczestniczył także w polsko-niemieckim projekcie „Pisarki z kolekcji Varnhagen - listy, dzieła, relacje”, który finansowany jest przez Narodowe Centrum Nauki i Deutsche Forschungsgemeinschaft. Kolejne projekty międzynarodowe, w których brał udział, to polsko-francusko-niemiecki projekt „Kultowe techniki kolekcjonerstwa w Europie od XVIII do XX w.” oraz „Kleist i kultura epistolarna epoki”,

realizowany w ramach współpracy UJ z Uniwersytetem w Kolonii. Na szczególne podkreślenie zasługuje aktywny udział Habilitanta w prestiżowym projekcie „Biblia i literatura niemieckojęzyczna”, realizowanym w latach 2006-2009 pod kierownictwem prof. dr hab. Marii Kłańskiej, a finansowanym przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej. Udział w tych ambitnych projektach naukowych obejmował oczywiście wygłaszanie referatów na towarzyszącym im konferencjach czy przygotowywanie publikacji materiałów pokonferencyjnych.

Przegląd publikacji naukowych Habilitanta pozwala wyróżnić kilka wyraźnych pól badawczych, jak:

1. Listy i ego-dokumenty rodziny Assing w kolekcji Varnhagena w zbiorach BU w Krakowie
2. Kultura epistolarna kobiet w XVIII i XIX w.
3. Kleist i kultura epistolarna XVIII w.
4. Biblia w literaturze niemieckiej od średniowiecza do klasyki weimarskiej
5. Twórczość Lessinga i jego polska recepcja
6. Współczesna literatura niemieckojęzyczna

Wprawdzie badania Habilitanta nad twórczością Lessinga należą do okresu pracy nad doktoratem, to temat ten jest przez niego wciąż okazjonalnie aktualizowany. Zainteresowanie współczesną literaturą niemieckojęzyczną należy do curriculum każdego germanisty, więc nie będę im poświęcała większej uwagi. Natomiast badania nad motywami biblijnymi w literaturze niemieckiej od średniowiecza do klasyki weimarskiej w znaczący sposób poszerzyły dotychczasową przestrzeń zainteresowań naukowych Habilitanta. Bezspornie wiodącym tematem dr Zarychty jest kultura epistolarna XVIII i XIX w., w tym przede wszystkim eksploracja naukowa i edytorska kolekcji rękopisów Varnhagena w zbiorach BU UJ. Warsztat naukowy, jaki rozwinął i udoskonalał w tym obszarze badań, a przede wszystkim umiejętności paleograficzne, oceniam bardzo wysoko.

2. Ocena projektu habilitacyjnego

Habilitant wskazał dwutomową monografię pt. „Selbstinszenierung und Gedächtnisbildung. Rosa Maria Assing in Briefen und Lebenszeugnissen aus der Sammlung Varnhagen. Edition und Kommentar, Peter Lang Verlag Berlin 2021 i 2022, jako swoje główne osiągnięcie, będące podstawą wniosku o rozpoczęcie przewodu habilitacyjnego, zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt.2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 r., poz. 478 z póź. zm). Tom pierwszy monografii zawiera rozdziały wstępne, sprawozdanie edytorskie, rozdział o historii spuścizny Rosy Marii Assing w zbiorze Varnhagena, opis metod badawczych i kryteriów doboru rękopisów, w tym informację o odkryciach przez Habilitanta nieznanymi dotąd rękopisów autorki. W dalszej kolejności tom zawiera transkrypcje i komentarz wybranych listów i ego-dokumentów Rosy M. Assing z lat 1783-1823 oraz indeks osób. W tomie drugim wydanym w tym samym wydawnictwie Petera Langa w roku 2022 zawarte są transkrypcje listów od i do Rosy Marii Assing ze zbioru Varnhagena z lat 1823-1840. Tom kończy obszerna bibliografia z podziałem na źródła rękopiśmienne i drukowane, listę dotychczasowych edycji tekstów ze zbioru Varnhagena, inne źródła kontekstowe oraz literaturę sekundarną.

W tym obszernym wykazie pozycji literatury przedmiotu zabrakło mi jednak zarówno dotyczących teorii edycji listów prac Wolfganga Woesslera: „Der Brief als Dokument”. W: Wolfgang Frühwald (Hg.): Probleme der Brief-Edition. Kolloquium der Deutschen Forschungsgemeinschaft ... Referate und Diskussionsbeiträge, Bonn/Bad Godesberg 1977 ; „Vorschläge zur Normierung von Briefeditionen. W: editio. Internationales Jahrbuch für Editionswissenschaften 2/1988 i „Richtlinienvorschläge für Briefkommentare“. W: Hans Gert Roloff (Hg.): Wissenschaftliche Briefeditionen und ihre Probleme. Editionswissenschaftliches Symposium. Berlin 1998 oraz Hansa Zeller: „Authentizität in der Briefedition. Integrale Darstellung nichtsprachlicher Informationen des Originals“. W: editio. Internationales Jahrbuch für Editionswissenschaft 16/2002, jak i studium Roberta H. Vellusiga o kulturze epistolograficznej w XVIII w. pt. „Schriftliche Gespräche: Briefkultur im 18. Jahrhundert”, Bohlau 2000.

Naukowa edycja listów jest projektem trudnym i złożonym, wymaga bowiem nie tylko odniesienia do standardów i norm, wypracowanych przez nauki edytorskie i

tekstologię, ale także każdorazowo podjęcia istotnych decyzji, dotyczących wyboru ostatecznego konceptu edycji. W niemieckim edytorstwie listów opieramy się na dwóch najważniejszych teoriach, stanowiących dzisiaj podstawę naukowych edycji listów. Chodzi mianowicie o opisaną w roku 1997 przez Winfrieda Woesslera teorię listu jako dokumentu wraz z zasadami normalizacji edycji epistolarnych z 1988 r i wskazówkami do komentarza z roku 1998 oraz o przedstawioną przez Hansa Zellera w roku 2002 teorię autentyczności w edycjach listów. Prace Woesslera, dla którego najważniejsza jest materialność listu, koncentrowały się na tekście oryginału i samym akcie pisania listu, natomiast prace Zellera, dla którego istotne znaczenie ma kategoria autentyczności, odnosiły się głównie do recepcji i aktu czytania listu przez odbiorcę i późniejszego czytelnika. Tak więc w teorii edycji listu jako dokumentu chodzi o sformalizowaną formę drukowaną, adekwatną do oryginału rękopisu tak, aby wszystkie jego istotne elementy nietekstowe, pozwalające prześledzić proces pisania, zostały uwzględnione w rozbudowanym, krytycznym aparacie przypisów. Woessler rozdziela bardzo wyraźnie autora listu – tekst listu drukowany jest recte - od wydawcy listu, którego komentarze w aparacie drukowane są kursywą. W teorii autentyczności mamy zaś do czynienia ze zmysłowym elementem lektury listu, stąd zachowane mają być wszelkie autokorekty, tak aby dzisiejszy czytelnik mógł odtworzyć sobie proces czytania listu przez jego adresata. Ważnym jest przy tym wskazanie na stosunek piszącego do adresata, przejawiający się np. w pozajęzykowych elementach listu, jak wybrany rodzaj papieru, zapisywanie marginesów, elementy graficzne. W tej teorii aparat przypisów zostaje zredukowany do koniecznych informacji.

Paweł Zarychta nie uwzględnił tych podstawowych teorii edycji listów w niemieckim edytorstwie ani się do nich nie odniósł. Swoją koncepcję edycji rozwinął wokół pojęcia i funkcji archiwum, jak opisał to Michel Foucault w rozprawie o „Archeologii wiedzy”. Metodologicznie Zarychta łączy analizę dyskursu z teorią kultury pamięci Aleidy i Jana Assmannów oraz założeniami kulturowego konceptu New Historicism według Moritza Baßlera, a taka złożona interdyscyplinarna perspektywa służyć ma – z czym należy się zgodzić - badaniu kultury epistolarnej epoki jako składowej szerszego pojęcia kultury towarzyskości - Geselligkeitskultur – I połowy XIXw.

Oczywiście edytor, jak wspomniałam na początku recenzji, sam musi podjąć decyzję, jaki model edytorski wybierze. W tym wypadku mogę sobie wyjaśnić deficyt

odniesień do wymienionych teorii edycji listów tylko faktem, iż projekt dr Zarychty jest hybrydowy i obejmuje zarówno listy Rosy Marii Assing jak i jej inne rękopisy, stanowiące ego-dokumenty, przede wszystkim diarystyczne, a także rysunki, wycinanki i portrety sylwetowe oraz przekazy innych osób z biotopu autorki na temat jej życia i działalności. W tym sensie całość rzeczywiście wpisuje się bardziej w tzw. archival turn niż w obowiązujący model naukowej edycji listów. Dr Zarychta opisał wybraną metodologię wyczerpująco w części wstępnej w tomie I. Z dokładnej noty edytorskiej na temat korpusu tekstów wynika, że zbiór zawiera niepublikowane dotąd listy od autorki jak i do niej. Zasadniczy trzon edycji stanowią zaś 183 listy i koncepty listowe Rosy M. Assing do brata Karla Augusta Varnhagena z lat 1803-1839. Niestety zachowane oraz odnalezione przez Edytora listy nie pozwalają na pełną rekonstrukcję korespondencji, gdyż nie można utworzyć par listów, a wiele z nich zachowało się we fragmentach, bez dokładnych dat i pewnych miejsc powstania. Edytor zastosował w tej sytuacji optymalną – jak się wydaje – i logiczną strukturę, czyli dającą się, chociaż w przybliżeniu, odtworzyć chronologię listów, uzupełniając korpus właściwy o zachowane lub nowo odkryte przez niego listy Rosy Marii Assing do osób trzecich (lista na str.73/4, t.I) Całość ma jednak charakter zamkniętego zbioru, gdyż wszystkie listy oraz ego-dokumenty pochodzą z tzw. Berlinki, czyli Sammlung Varnhagen z Biblioteki Uniwersyteckiej w Krakowie.

Kolejnym aspektem, któremu chciałabym poświęcić uwagę, jest komentarz wydawcy do listów. Jak wiemy, jego funkcją jest przybliżenie dzisiejszemu odbiorcy zarówno kontekstu historycznego jak i osobistego autora listów, w tym jego koneksji rodzinnych, powiazań i sieci komunikacji, wydarzeń z życia rodzinnego etc. Źródłem komentarza dla listów z XIX wieku są zazwyczaj zarówno dokumenty osobiste, kroniki rodzinne i inne niefikcjonalne teksty, jak i przekazy środowiskowe, np. listy innych osób, pamiętniki czy XIX-wieczne czasopisma i gazety oraz leksykografia. Do takich źródeł Habilitant sięgał raczej sporadycznie. Edycja przygotowana przez dr Zarychtę bazuje na wybiórczym materiale. Powodem tego stanu rzeczy są zarówno straty wojenne jak i decyzje Edytora. Komentarz jest więc konsekwentnie do wybranego modelu zredukowany i obejmuje jedynie tzw. realia, głównie zaś objaśnienia osób wymienianych w listach. Wszystkie ingerencje Edytora w transkrybowane teksty, w celu ujednoczenia zapisu lub wyczyszczenia literówek

opisane zostały en gros w rozdziale Transkriptions- und Kommentierungsgrundsätze, s.77.

W części wstępnej monografii przedstawiony został również stan badań nad życiem i twórczością Rosy Marii Assing. Edytor poświęcił kolejny rozdział na szczegółowe opisanie aktualnego stanu wiedzy na temat fascynującej historii spuścizny Rosy Marii Assing, która w czasie II wojny światowej przeszła jako część zbioru Varnhagena dramatyczną drogę z Berlina na Dolny Śląsk i wreszcie do Krakowa.

Podsumowując chciałabym podkreślić wielki badawczy i paleograficzny wysiłek Edytora listów i dokumentów osobistych Rosy Marii Assing, który nie tylko usystematyzował i stranskrybował te zbiory, ale dokonał też ważnych odkryć, o jakich marzy każdy badacz epistolografii. Dwutomowa edycja stanowi bardzo istotny zbiór tekstów, które nie tylko pozwalają dogłębnie poznać życie i twórczość Rosy Marii Assing, zrekonstruować biotop społeczny i intelektualny autorki, ale będą doskonale służyć do dalszych badań nad XIX-wieczną przestrzenią kulturową i aktywnym udziałem kobiet w jej rozwoju.

3. Ocena pracy dydaktycznej i organizacyjnej

Dorobek naukowy pana dr Pawła Zarychty uzupełnia jego działalność dydaktyczną, którą oceniam bardzo wysoko. W swoich wysiłkach nad usprawnieniem i urozmaiceniem zajęć dydaktycznych na filologii germańskiej koncentruje się Habilitant na przekładoznawstwie, prowadzi zajęcia z teorii przekładu, tłumaczeń konsekwentnych i symultanicznych oraz przekładu wspieranego komputerowo. W swoim dydaktycznym curriculum zapisał także kursy i seminaria magisterskie z historii literatury niemieckiej, teorii literatury i z literaturoznawstwa oraz zajęcia w bloku humanistycznym Szkoły Doktorskiej UJ. Habilitant jest także promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim na UJ.

Na podkreślenie zasługuje jego zaangażowanie w działalność organizacyjną swojej uczelni. Po doktoracie, tj. od 2007 r. był organizatorem lub współorganizatorem ośmiu dużych konferencji, w tym pięciu międzynarodowych, połączonych z przygotowaniem trzech interesujących wystaw ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Krakowie. Pan dr Zarychty jest także uznanym popularyzatorem nauki. W latach

2008-2016 wygłosił serię wykładów dla szerszej publiczności na temat stosunków polsko-niemieckich oraz zbiorów berlińskich w Bibliotece Jagiellońskiej. Habilitant jest autorem licznych esejów i recenzji o literaturze niemieckiej, które publikuje głównie w miesięczniku Nowe Książki. Sam jest znakomitym tłumaczem zarówno literatury niemieckiej jak i literatury fachowej z zakresu niemieckiego literaturoznawstwa. W tym kontekście na podkreślenie zasługują jego wysiłki w organizowaniu spotkań i warsztatów z tłumaczami literatury niemieckiej oraz publikacja rozmów z nimi o pisarzach niemieckojęzycznych pt. „Między literaturami” z roku 2021.

Reasumując mogę stwierdzić, iż dorobek naukowy Habilitanta jest bogaty merytorycznie, a ilościowo przewyższa nawet standardy tzw. Auslandsgermanistik, czyli germanistyki zagranicznej. Monografia stanowiąca podstawę wniosku habilitacyjnego jest niewątpliwie wartościową publikacją naukową, spełniającą warunki stawiane rozprawom habilitacyjnym.

Wniosuję o dopuszczenie pana dr Pawła Zarychtę do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Prof. dr hab. Mirosława Czarnecka